

Eessõna

Käeolev Eesti eesti ja vene õppekeele koolides läbi viidud pilootküsitluse materjal on osa rahvusvahelisest kuue maa osalusel läbi viidud uurimisprojektist. Rahvusvahelise noorte väärtushinnangute alase pilootküsitluse läbiviimisel lähtuti arusaamast, et globaliseerumine, mis toimub praktiliselt piiramatute kommunikatsioonivõimaluste tingimustes, esitab uusi väljakutseid kõigile, sh noortele. Kaasaja ühiskonna üks olulisi karakteristikuid on mitmekultuurilisus. Toimimine mitmekultuurilises keskkonnas eeldab, et inimesed teaksid, mida mitmekultuurilisus endast kujutab ning oskaksid selles keskkonnas toimida. Võime mõista iseenda ja teiste kultuuriprismaid on vältimatu. Seda tuleb kujundada koos kommunikatsiooni- ja mõtlemisuskustega kui õppimise üldist eeltingimust.¹

Riigid nagu Austraalia, Kanada ning USA, mis on ise mitmekultuurilised, on selle nähtuse erinevate (sh haridusalaste) aspektide uurimisele pööranud rohket tähelepanu. USAs peavad kõik õpilased õppima suhtlemist inimestega, kes on etniliselt, rassiliselt ja kultuuriliselt õpilasest endast erinevad, väidab Geneva Gay Washington-Seattle ülikoolist.² Mitmekultuurilise hariduse professori Deborah Eldridge järgi on parim viis mitmekultuurilisuse õpetamiseks selle lülitamine kooli õppekavasse, kusjuures see ei tohi tähendada millegi lihtsal kombel lisamist, vaid terve õppekava uut moodi mõtestamist.³ Õppekava käsitus on antud juhul lai ja terviklik ega piirdu arusaamaga sellest kui raamdokumendist, mis peegeldab arendajate hetkesuut-likkusest tulenevat strateegilist eesmärgiseadet ning selleni viima pidavaid taktikalisi ainekavasid.

Õppekava üheks taotluseks on kodanike kujundamine. Kodakondsust ei saa aga tänapäeval mõista kui eraldiseisvat või muutumatu nähtust. Mitmekultuurilisus eeldab ühiskonna sotsiaalset sidususe taotlejalt jagatud väärtusi, mis peavad olema kätkevad nii igapäevatoimingutesse kui avalikesse institutsioonidesse. Mitmekultuurilist haridust saabki defineerida kui õpetamist ja õppimist, mis baseerub kultuurilist pluralismi toetavatel demokraatlikel väärtustel, taotleb haridusliku võrdsuse saavutamist ja etniliste gruppide mõistmisele tuginevat õppekavaarendust ning seisab vastu rõhumisele.⁴

Seni on Eesti ühiskonna mitmekultuurilisuse ja hariduse seoste küsimustele suhteliselt vähe tähelepanu pööratud. Teiste riikide uurijate ja ekspertide poolt öeldu saab olla abiks ka meie tegelikkuse uurimisel ja seletamisel. Näiteks, käsitledes ja hinnates sotsiaalset sidusust, on uurijad Green, Janmaat ja Han eristanud sellel vähemalt kolme tüüpi: liberaalne (seondub Ühendkuningriigi ja Iirimaaga), turumajanduslik (seondub Prantsusmaa, Saksamaa ja Austriaga) ning sotsiaal-demokraatlik (seondub Põhjamaadega).⁵ Iga sidususe tüübiga kaasnevad ühiskondadele erinevad tagajärjed. Käesolev pilootküsitlus annab täiendavat mõtlemisainet vastamaks küsimustele: kui sidus on tänane Eesti ühiskond ning millist tüüpi sotsiaalse sidususega on tegemist.

---

1 Multiculturalism. Tariq Modood. Polity Press, 2007. p 5

2 http://www.education-world.com/a_books/books001.shtml

3 Eldridge, D. Diversity in Language Arts Classrooms. The Education Digest, Vol. 62, No. 4.

4 Multiculturalism, citizenship and national identity, Tariq Modood, 2007.

http://www.opendemocracy.net/faith-europe_islam/multiculturalism_4627.jsp

⁵ Green, A., Janmaat, G., Han, C. (2009) "Regimes of Social Cohesion".

http://www.ioe.ac.uk/about/documents/LLAKES_Centre_Research_Paper_1.pdf, pp 63 – 92.

1. Uuringu kavandamine ja koostamine, eesmärk ning sisu

UNESCO poolt finantseeritud ning Eesti Vabariigi Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt toetatud noorte väärtushinnangute rahvusvaheline uurimisprojekt käivitati 8. ja 9. jaanuaril 2009 Tallinnas, kus kohtusid viie riigi – Eesti, Läti, Leedu, Soome ja USA – partnerid. Partnerite töökoosolekul lepiti kokku uurimisprojekti konkreetse sisu, formaadis, sihtrühmades, ajakavas ning partnerite rollides. Formaadina pidas töörühm sobilikuks pilootküsitlust. Käesolev materjal kajastab rahvusvahelise projekti käigus Eestis läbi viidud pilootküsitluse tulemusi.

Pilootküsitlus keskendus viie riigi noorte väärtusorientatsioonidele ja arusaamadele demokraatiast ning mitmekultuurilisest ühiskonnast. Küsitluse läbiviimiseks koostati 15 küsimusest koosnev ankeet. Küsimustiku valdkonnad peegeldavad vastajate arusaamu demokraatliku ühiskonna põhiväärtustest. 11 küsimust olid etteantud valikvastustega küsimused, kolm olid avatud küsimused ning üks sisaldas nii valikvastuse osa kui avatud küsimust.

Küsimused on fokuseeritud seitsmele valdkonnale.

1. Noorte arusaam mitmekultuurilisest ühiskonnast, nende hinnang oma ühiskonna mitmekultuurilisusele.
2. Noorte valmisolek ja avatus suhtlemiseks erinevate inimestega ühiskonnas.
3. Arusaam demokraatlikust ühiskonnast ning heast elukvaliteedist selles.
4. Noorte arusaam inimeste üheõiguslikkusest ühiskonnas.
5. Arusaam demokraatlikust ühiskonnast läbi isiklike väärtushinnangute prisma.
6. Noorte hinnang erinevate faktorite osale nende väärtushinnangute ja sotsiaalsete oskuste kujundamisel.
7. Noorte arusaam aktiivsest osalusest ühiskonnas.

Loetletud teemadel läbiviidud uuring saab näidata, kelle või mille kaudu tekivad õpilastel vastavad arusaamad. Vastuste põhjal tekib ettekujutus sellest, mida on kool teiste mõjurite kõrval õpilaste nn eluks orienteerumise oskuste arenguks seni pakkunud ja mida haridussüsteem tulevikus uuritud valdkonna alal tegema peaks või teha saaks.

Küsimustikku hinnati enne küsitluse läbiviimist Purdue ja Indiana ülikoolis USAs ning Aarhuse ülikoolis Taanis, ekspertide ettepanekuid arvestades tehti sellesse muudatusi.

2. Uuringu läbiviimine

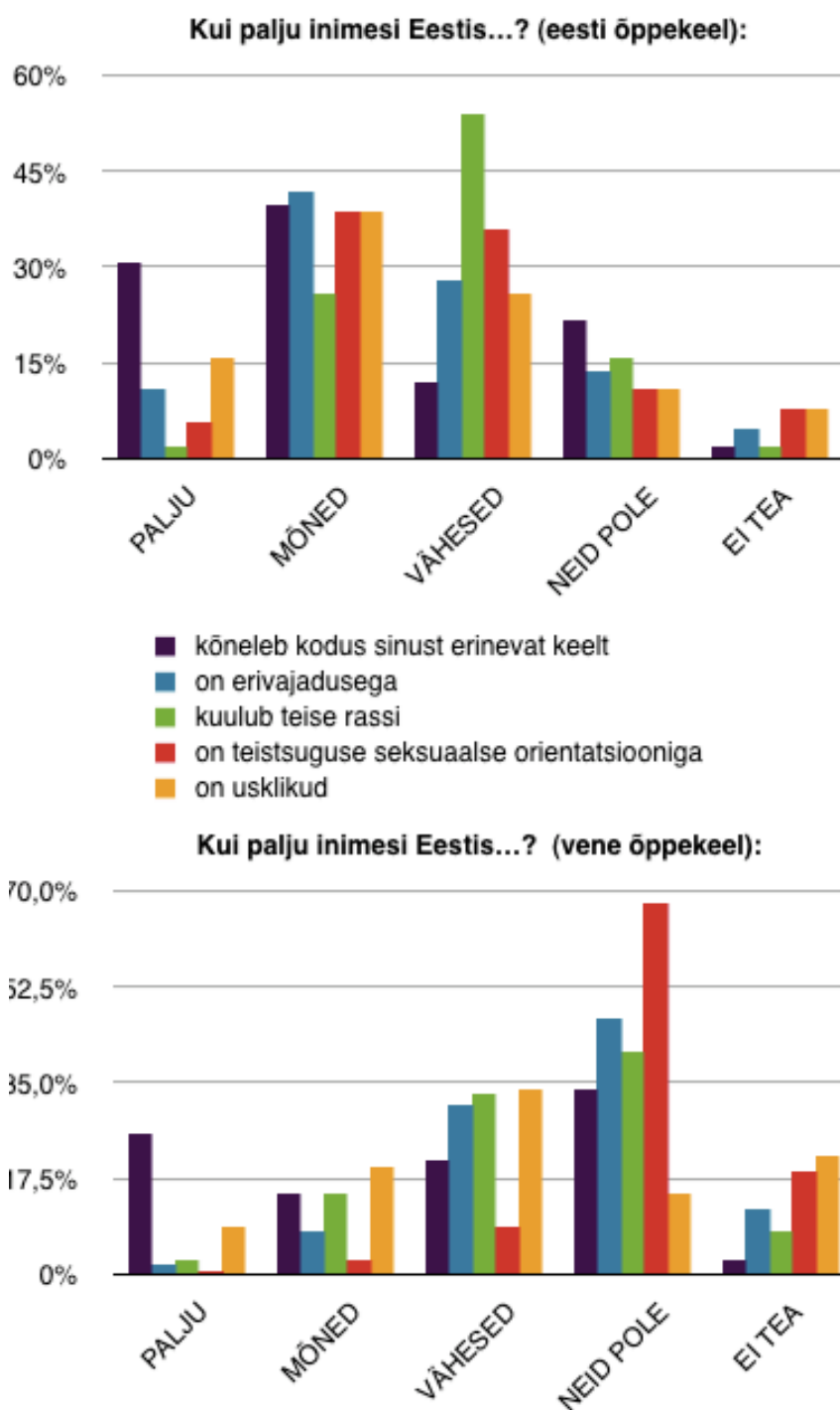
Viie riigi partnerite otsuse kohaselt küsitleti igas riigis vähemalt 150 õpilast. Küsitletavateks määratleti tulenevalt valdkonna suhtelisest keerukusest 16-, 17- ja 18-aastased õpilased. Lepiti kokku, et andmed kogutakse võimalikult erineva taustaga õpilastelt, mis Eesti puhul tähendas küsitluse läbiviimist nii eesti kui vene õppekeelega koolides ning nii maa- kui linnakoolides.

Eesti õpilaste küsitlus toimus veebruaris-märtsis 2009 ning see viidi läbi Tallinna Nõmme gümnaasiumis, Kolga keskkoolis, Rakvere vene gümnaasiumis, Tallinna prantsuse lütseumis, Mustamäe reaalgümnaasiumis, Rakvere gümnaasiumis, Tallinna 32. keskkoolis. Kokku täitis küsimustiku 260 õpilast. Neist 142 olid eesti õppekeelega koolidest ning 118 vene õppekeelega koolidest. Tallinna õpilasi oli 164, mujalt koolidest 96.

3. Uuringu tulemused valdkondade kaupa

3.1. Noorte arusaam mitmekultuurilisest ühiskonnast, nende hinnang oma ühiskonna mitmekultuurilisusele

Vastajatel paluti hinnata viieastmelisel skaalal (palju – mõned – vähe – ei leidu – ei tea) Eesti ühiskonna koosseisu, küsides erinevate ühiskonnagruppide (erinevate kodukeelte kõnelejad, erivajadustega inimesed, erinevasse rassi või rahvusesse kuuluvad, erineva seksuaalse orientatsiooniga inimesed, usklikud) olemasolu Eestis.

Joonis 1. Eesti ja vene õpilaste hinnangud meie ühiskonna mitmekultuurilisusele.

Eesti ja vene õpilaste hinnangud meie ühiskonna mitmekultuurilisusele on märgatavalt erinevad. Eesti õpilaste nägemus Eesti mitmekultuurilisusest on märksa avaram. Nende vastustes domineerib arusaam, et meie ühiskonnas on pigem arvukalt erinevatesse ühiskonnagruppidesse kuulujaid. Kõige rohkem nõustujaid oli väitega, et Eestis elab palju inimesi, kes kõnelevad kodus erinevaid keeli. Samuti on eesti õpilaste hinnangul pigem rohkearvuliselt usklikke ja ka erivajadustega inimesi. Kõige madalamaks hinnati erinevasse rassi või rahvusesse kuulujate osa ühiskonnas. Suhteliselt vähe anti eesti õpilaste poolt “ei tea” vastuseid.

Vene õpilaste poolt anti kõige sagedamini vastuseid “ei leidu” ja “vähe”. Kõige üksmeelsemad (rohkem kui 70% vastanutest) oldi selles, et ühiskonnas ei leidu või siis on vähe erineva seksuaalse orientatsiooniga inimesi. Järgnesid erivajadustega inimesed ning erinevasse rassi või rahvusesse kuulujad. Kõige rohkem nõustujaid (ca 40% vastanutest) oli sellega, et Eestis on pigem palju erineva kodukeelega inimesi. Eesti õpilastest rohkem anti “ei tea” vastuseid.

Arvestades nii statistilisi kui hinnangulisi andmeid Eesti ühiskonnale, on eesti õppekeelega koolide õpilaste ettekujutus meie ühiskonnast vene õpilaste omast märksa adekvaatsem. Täpsemat analüüsi vajaks see, mida käsitlesid eesti õpilastest vastajad ette antud “erineva kodukeele” ja “erinevasse rahvusesse või rassi kuulumise” all, kuna neil domineeris arusaam, et erinevat kodukeelt kõnelejaid on rohkem kui erinevasse rassi või rahvusesse kuulujaid.

Vastates küsimusele “Mis sa arvad, kui mitmekultuuriline on Eesti?”, andsid eesti ja vene õpilased sarnaselt kõige enam vastuseid “küllaltki” ja “vähe”. Siiski on eesti õpilaste hinnangul Eesti tervikuna mitmekultuurilisem, sest “väga” vastuseid andis 8% vene õpilaste 3% vastu ja “üldse mitte” vastuseid anti vastavalt 3% ja 10%.

3.2. Noorte valmisolek ja avatus suhtlemiseks erinevate inimestega ühiskonnas

Vastajatelt küsiti nende soovi ja valmiduse kohta suhelda samade juba varem käsitletud ühiskonnagruppidega (erinevate kodukeelte kõnelejad, erivajadustega inimesed, erinevasse rassi või rahvusesse kuulujad, erineva seksuaalse orientatsiooniga inimesed, mõnda religiooni kuulujad). Eesti ja vene õpilaste vastused on siin põhijoontes sarnased. Mõlemad eelistavad suhelda nende inimestega, kes räägivad kodus enda omast erinevat keelt (eestlastest vastas jaatavalt 73%, mitte-eestlastest 79%) ning inimestega, kes kuuluvad erinevasse rahvusesse või rassi (82% ja 68%). Eelistuselt järgmised rühmad olid usklikud ja erineva seksuaalse orientatsiooniga inimesed. Protsentuaalselt olid aga vahed siin väga suured – eestlastest vastas jaatavalt 52% ja 51%, mitte-eestlastest aga 32% ja 28%.

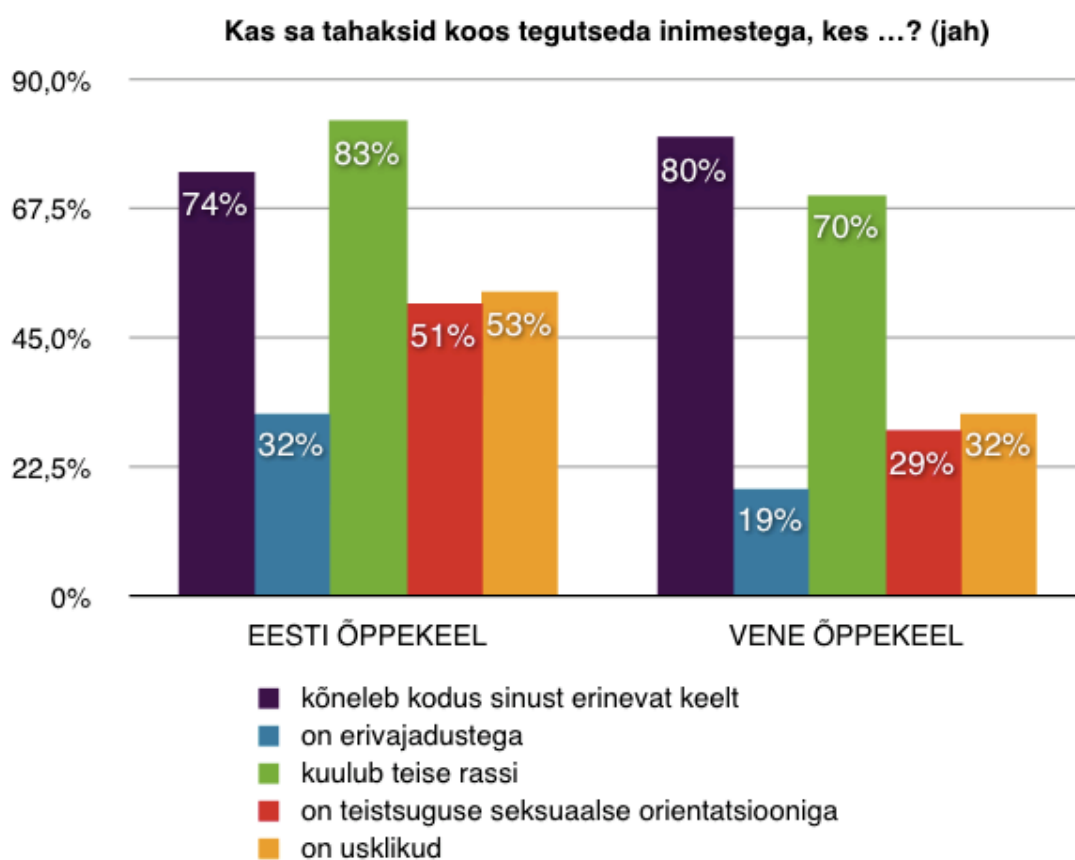
Eitavalt vastanute hulk oli pöördvõrdeline. Eesti õpilastest ei soovi usklikkega suhelda 25% ning teistsuguse seksuaalse orientatsiooniga inimestega 22%. Vene õppekeelega koolide õpilaste hulgas oli nende ühiskonnagruppide osas eitavalt vastanute hulk 38% ja 18%. Kõige vähem soovisid nii eesti kui ka vene koolide õpilased koos tegutseda erivajadustega inimestega. Vaid 32% eesti ja 19% vene õpilastest soovisid seda.

Küsimusele soovist ja valmidusest erinevatesse ühiskonnagruppidesse kuuluvate inimestega suhelda andsid aga nii eesti kui ka vene koolide õpilased palju “ei oska öelda” vastuseid. Nii ei tea 35% eesti koolide õpilastest, kas nad soovivad koos erivajadustega inimestega tegutseda ning 25% ei oska seda öelda usklikke kohta. Vene

koolide õpilased on kõige rohkem “ei oska öelda” vastuseid andnud samade ühiskonnarühmade osas, kusjuures see protsent on veel palju kõrgemgi – 46% ja 38%.

Kui eesti õpilased olid järgmisena ebakindlad soovi osas suhelda teistsuguse seksuaalse orientatsiooniga inimestega (“ei oska öelda” vastas 22%), siis vene koolide õpilaste jaoks oli 21%-ga järgmiseks selliseks rühmaks teise rahvusesse või rassi kuulujad.

Üldiselt saab vastustest järeldada, et eesti koolide õpilastel on mõneti suurem valmidus suhelda erinevatesse ühiskonnarühmadesse kuuluvate inimestega kui vene koolide õpilastel. Ent nii ühtede kui teiste hulgas oli kokkuvõttes rohkesti neid, kes ei osanud seisukohta võtta.

Joonis 2. Eesti ja vene õppekeelega koolide õpilaste suhtlusvalmidus.

Järgnevalt küsiti, missugustesse erinevatesse ühiskonnarühmadesse kuuluvate inimeste seas siis vastajatel sõpru on. Sellegi vastuse struktuur oli sarnaselt eelmise küsimusega eesti ja vene koolide õpilaste puhul sarnane, kuid protsentide osas esines arvestatavaid lahkuminekuid. Nn sõprade ringi oli küsijate poolt eelmise küsimusega võrreldes lisatud kaks uut rühma “sinust palju nooremad või vanemad inimesed” ning “inimesed, kes saavad sinust palju rohkem või vähem raha kulutada”. Eesti õpilaste sõprade n-õ esikolmik on “palju vanemad või nooremad inimesed” (88%), erinevate majanduslike võimalustega inimesed (87%) ja endast erineva koduse keele kõnelejad (83%).

Kaks esimest rühma kuuluvad ka vene koolide õpilaste sõprade tippu vastavalt 90% ja 84%-ga. Kolmanda rühmana toovad vene õpilased aga välja usklikud (69%) ning

nendele järgnevad erineva kodukeele kõnelejad (66%). Usklikud sõbrad on eestlaste seas neljas rühm 70%-ga. Kõige suurem erinevus eesti ja vene koolide õpilaste sõpruskonnas on erinevasse rahvusesse või rassi kuulujate osas. Selliseid sõpru on eesti õpilastel enda väitel vaid 23%, vene õpilastel aga 58%.

Mõlemad küsitletavate rühmad andsid kõige rohkem “ei tea seda inimeste kohta” vastuseid usklikte ja teistsuguse seksuaalse orientatsiooniga inimeste kohta – eestlased 16% ja 28%, venelased 21% ja 14%. Kõige paremad teadmised on nii ühtedel kui teistel sõprade rahvuse või rassi kohta, sest siin andsid “ei tea seda inimeste kohta” vastuseid ainult 3% eesti ja 2% vene õpilasi.

Kui aga võrrelda õpilaste vastuseid küsimustele “Kas sa tahaksid koos tegutseda inimestega, kes...?” ja “Kes on sinu sõbrad?”, siis vastuste komplekti tervikuna analüüsides tundub, et ei eesti ega vene koolide õpilastel pole neis asjus täit selgust. Pole näiteks tõenäoline, et vastavalt 70%-l eesti ja 69%-l vene õpilastest saaks olla usklikke sõpru. Andes hinnangut sellele, kui palju on meie ühiskonnas erinevatesse sotsiaalsetesse rühmadesse kuulujaid, oldigi usklikte inimeste hulga osas tagasihoidlikud. Kui vaid paar protsenti vene õppekeelega õpilastest arvas, et meie ühiskonnas on mõned teistsuguse seksuaalse orientatsiooniga inimesed, siis endal selliseid sõpru väitsid olevat küll vähesed, kuid siiski 6%. Samasuguseid ebakõlasid hinnangutes sellele, kui palju meie ühiskonnas on erinevatesse sotsiaalsetesse rühmadesse kuulujaid, kui paljud sooviksid erinevatesse rühmadesse kuulujatega koos tegutseda ning kui paljudel on erinevaid sõpru, esineb antud vastustes küllalt palju.

Olenemata antud vastuste tõlgendusest, on selle küsimusteriingi osas üks tendents eesti ja vene koolide õpilaste puhul see, et eestlased on enda antud ütluste põhjal oma hoiakutelt avatumad, suhtlemiselt tolerantsemad ja ühiskonna osas teadlikumad.

Kui eelpool refereeritud vastused peegeldavad pigem vastanute isiklikke hoiakuid ja suhtumisi, siis avatud küsimus, kus paluti kirjutada, miks on hea erinevusi aktsepteerida, võib peegeldada koolis erinevates ainetes õpitut. Siin olid nii eesti kui vene koolide õpilaste poolt antud vastused oma sisult ja mõttelt praktiliselt identsed ning tõid esile järgmised (positiivsed) inimestevahelisi erinevusi puudutavad asjaolud:

- erinevused teevad elu huvitavamaks,
- iga inimene on tahes-tahtmata teistest erinev,
- suutlikkus erinevusi aktsepteerida aitab ühiskonnas konflikte vältida,
- õigus erineda kuulub inimese põhiõiguste hulka.

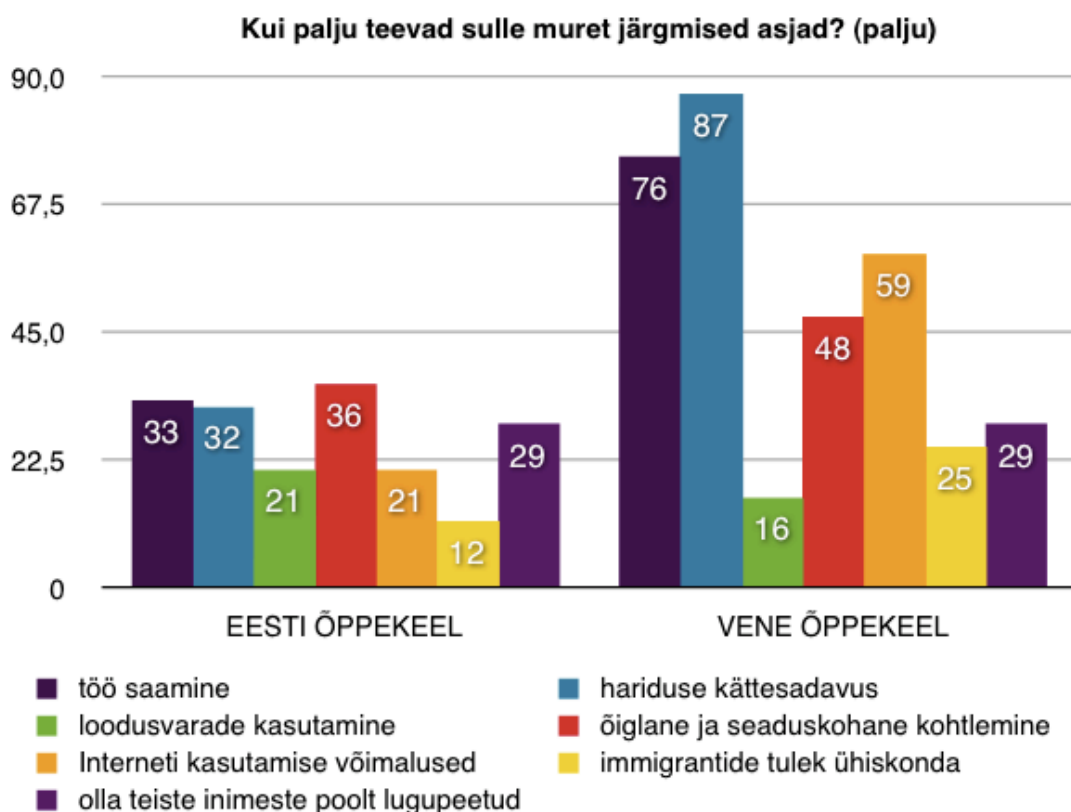
Kõik vastavasisulised arvamused kõnelevad arusaamast hea sidususe vajalikkusest ühiskonnas. Oluline on võtta arvesse, et eesti õpilastest ei vastanud küsimusele “Miks on hea aktsepteerida erinevusi?” 6%, vene koolide õpilastest aga tervelt 21%. Vene koolides esines lisaks ankeete, kus oli mõnel üksikul korral vastatud “ei”, “ei tea”.

3.3. Arusaam demokraatlikust ühiskonnast ning heast elukvaliteedist selles

Elukvaliteedi osas oli ankeedis palutud vastajatel märkida töö saamise, hariduse kättesaadavuse, loodusvarade kasutamise, õiglase ja seadusekohase kohtlemise, interneti kasutamise võimaluste, immigrantide ühiskonda tuleku ja teiste inimeste

lugupidamise pälvimise kohta, kuivõrd need vastajatele muret teevad. Skaalaks oli antud palju – küllaltki – veidi – mitte üldse.

Sellele küsimusele antud vastused olid eesti ja vene õppekeelega koolis oluliselt erinevad. Kui eesti õpilaste poolt antud vastustes mahtusid kõik “palju” või “küllaltki” muret tekitavad asjaolud vahemikku 12–36%, näidates, et nn suure mure valdkondi ei ole, siis vene õpilastel on selgelt eristuvad mured. Nende skaala on vahemikus 16–87%. Eesti õpilased muretsevad kõige vähem immigrantide ühiskonda tuleku üle (12%) ning võrdselt vähe – 21% – loodusvarade kasutamise ning interneti kättesaadavuse üle. Kõige rohkem teevad eesti õpilastele muret õiglane ja seadusekohane kohtlemine (36%) ning töö saamine (33%). Vene õpilaste väikseimad mured on samasugused: loodusvarade kasutamises näeb probleeme koguni vaid 16% ning immigrantide ühiskonda tulekus 25%. Samas on nende jaoks suurima mure tekitajad juurdepääs haridusele (87%), töö saamine (76%) ja interneti kasutamise võimalused (59%).

Joonis 3. Eesti ja vene õppekeeleaga koolide õpilaste murede põhjused.

Need erinevused on seletatavad erinevate sotsiokultuuriliste oludega, milles eesti ja vene noored elavad. Vene noorte mure hariduse kättesaadavuse ja töö leidmise osas on seotud nende eesti keele oskusega, sest vaid see näitaja eristab neid eesti õpilastest. Interneti kasutamist puudutav suhteliselt kõrge mure vene õpilaste hulgas võib olla tingitud perekondade majanduslikest võimalustest ja arvuti kasutamise korrast koolides. Hinnangud heale elukvaliteedile näitavad aga muuhulgas seda, kuidas õpilased tähtsustavad materiaalseid ja vaimseid väärtusi. Nii näeme eesti ja vene noorte erineva suhtumise taga ka seda, kui palju mõeldakse tulevikule (loodusvarad, immigrandid, hariduse kättesaadavus).

Küsimusele “Mis sa arvad, kui palju teisi inimesi tunneb huvi ja muret samade asjade pärast kui sinagi?”, vastasid nii eesti kui vene õpilased sarnaselt, et teistel inimestel on pigem samasugused mured (skaalal palju – mõned). Eestlaste ja venelaste arvamuse vahe oli selles, et esimestest arvas 39%, et samad mured on lausa pajudel ning 45% arvas, et mõnedel. Venelastest arvas paljude kohta nii 16% ja mõnede kohta 61%.

Elukvaliteedi teemaringi puudutas ka suhteliselt keerukas küsimus “Mis muudab elu mitmekultuurilises ühiskonnas heaks?”. Ette oli antud loetelu tunnuseid (tervis, kohv, haridus, sõbrad, töö, sotsiaalsed oskused, perekond, õnn, raha, koduloomad), millest paluti sobivad vastusevariandid alles jätta ning ebasobivad maha kriipsutada. Täiendavalt paluti lisada puudu olevaid tunnuseid. Küsimuse komplitseeritus seisnes selles, et vastajad pidid otsustama, mis vahe on antud kontekstis lihtsalt ühiskonnal ning mitmekultuurilisel ühiskonnal. Samuti tuli neil otsustada selle üle, mis on hea elu juurde kuuluv, mis tingimata mitte.

Eesti ja vene õpilaste otsustused mitteolulise suhtes olid sarnased: üksmeelselt eemaldati loetelust kohv ja koduloomad, kuid üsna mitmed pidasid ebavajalikeks ka raha ja tervist. Lisatu osas ilmnevad aga erinevused. Eesti õpilased märkisid korduvalt puudevatuena selliseid hea elu tunnuseid nagu tolerant, toit, turvalisus, sotsiaalsed garantiid, ausus, armastus, vabadus ning kunsti ja kultuuri kättesaadavus. Vene noorte loetelu on teistsugune. Eesti noortest erinevalt pidasid nemad vajalikuks lisada hea elu tunnustena patriotismi, võrdsuse, võimaluste paljususe, diskrimineerimise puudumise. Kokkulangev eesti noortega oli turvalisuse ja armastuse lisamine. Sellele küsimusele ei vastanud üldse 15% eesti ja 16% vene õpilastest.

3.4. Noorte arusaam inimeste üheõiguslikkusest ühiskonnas

Noortele esitati küsimus “Kas loetelus toodud inimeste õigused peaksid olema ühiskonnas paremini kaitstud?”. Rühmadena olid toodud needsamad, kes esinesid ka mitmekultuurilise ühiskonna koosseisu kohta esitatud küsimustes: erinevate kodukeelte kõnelejad, erivajadustega inimesed, erinevasse rassi või rahvusesse kuulujad, erineva seksuaalse orientatsiooniga inimesed, usklikud.

Vastata oli võimalik “jah”, “ei” ning “ei tea”. Nii eesti kui vene noored arvasid üldiselt, et kõikide nimetatud rühmadesse kuulujate õigused peaksid olema pigem rohkem kaitstud. Seejuures olid vene noorte antud hinnangud märksa radikaalsemad. Kõige vähem – 67% – arvas, et paremini peaksid olema kaitstud seksuaalvähemuste õigused, kõikide teiste rühmade õigusi pidas vajalikuks paremini kaitsta 82–93% noori (93% – erivajadustega inimesed). Eestlased olid “jah” hinnangutes mõneti tagasihoidlikumad. Kõige rohkem “jah” hinnanguid – 78% – anti samuti erivajadustega inimeste kohta, kõige vähem – 38% – aga erineva kodukeele kõnelejate kohta. Viimane näitaja oli vene noorte puhul 89%.

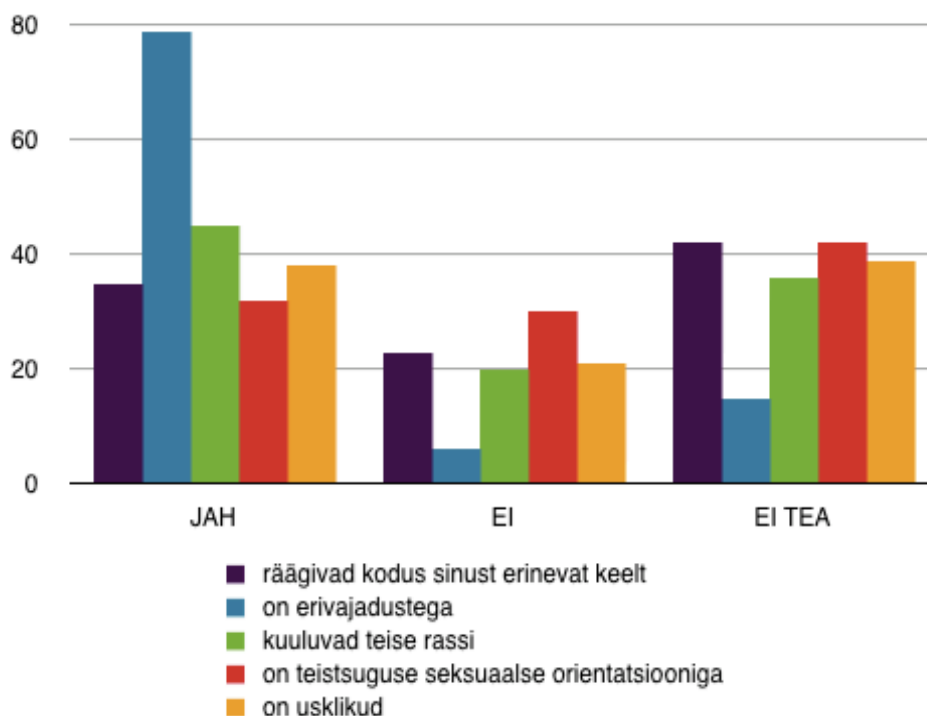
Eesti ja vene noorte poolt antud vastustes oli ka see erinevus, et kui esimestest 11–25% andis erinevate ühiskonnarühmade õiguste parema kaitstuse vajaduse kohta “ei tea” vastuseid, siis vene noorte samad vastused jäid vahemikku 5–11%.

Küsimusele “Kas on olemas seadused, mis kaitsevad niisuguste inimeste õigusi, kes...?” andsid eesti noored mõneti rohkem “ei tea” vastuseid. Samas oli eestlaste hulgas ka veidi rohkem “jah” vastajaid. Siiski oli eestlaste puhul kõikide rühmade (peale puudega inimeste) õigusi kaitsvate seaduste kohta rohkem “ei” ja “ei tea” kui “jah” vastuseid. Vene noortest vastasid samuti paljud enamasti “ei” ja “ei tea”. Vaid

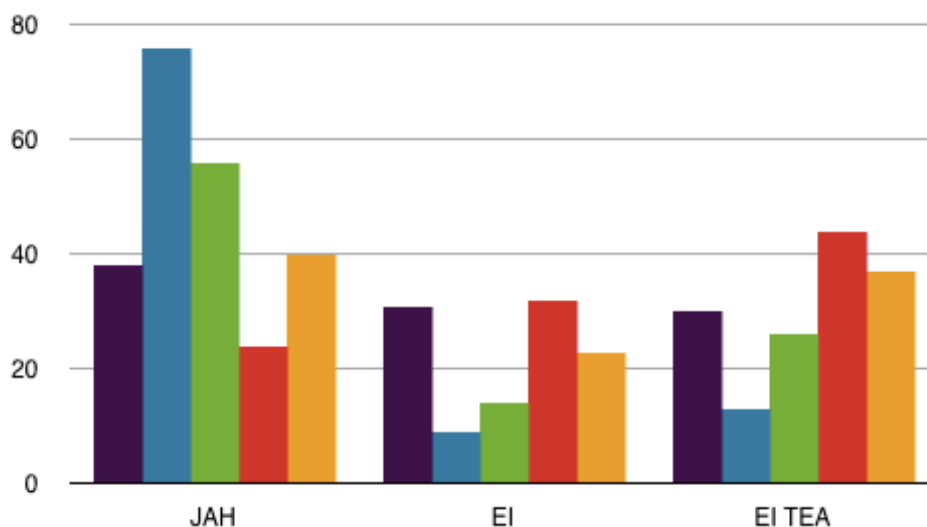
puudega inimeste ja teise rahvusesse kuulujate õigusi kaitstvate seaduste olemasolus olid kindlad üle poole vastanuist. Ebalevad teadmised kõiki inimesi ühiskonnas kaitstvate seaduste kohta on mõneti üllatavad, sest ühiskonnaõpetuses ja ka teistes ainetes peaks olema omandatud teadmised vähemalt Eesti põhiseaduse kohta, mis annab fundamentaalse õigusliku kaitse kõikidele küsimuses nimetatud ühiskonnagruppidele.

Samasse rühma kuulus küsimus “Kas sinu õigused on ühiskonnas kaitstud?”. Võimalikud vastusevariandid olid “täiesti”, “küllaltki”, “vähesel määral”, “üldse mitte” ja “ei tea”. Eesti noorte hulgas oli neid, kes vastasid “täiesti” ja “küllaltki” kokku 88%, vene noorte hulgas 72%.

Kas on olemas seadused, mis kaitsevad niisuguste inimeste õigusi, kes...? (eesti õppekeel)

Kas on olemas seadused, mis kaitsevad niisuguste inimeste õigusi, kes...? (vene õppekeel)

Joonis 4. Eesti ja vene õppekeeleaga õpilaste teadmised inimeste õiguste kaitsest.

3.5. Arusaam demokraatlikust ühiskonnast läbi isiklike väärtushinnangute prisma

Noortele anti otsustamiseks üsna keerukas küsimus “Missugused väärtused on sinu jaoks demokraatlikus ühiskonnas elades kõige tähtsamad?”. Kaheteistkümne loetelus toodud väärtuse hulgast tuli välja valida vaid viis ning need omakorda veel olulisuse järjekorda panna. Väärtused olid järgmised: olla teiste poolt arvestatud ja kaasatud, raha ja materiaalsed väärtused, ohutus ja julgeolek, võrdsus seaduse ees, ausus ja sõprus, õiglus, privaatsus, väljendusvabadus, üksmeele austamine, isiklik vastutus, lojaalsus riigile ning lojaalsus sõprade suhtes.

Eesti õpilaste poolt nimetati kõige vähem kordi nelja viimast väärtust. Kõige olulisemaks peeti ohutust ja julgeolekut (17% vastanutest), õiglust (16%) ja võrdsust seaduse ees (15%). Üle 10% pidas oluliseks veel väljendusvabadust ning ausust ja sõprust. Kõiki teisi loetelus toodud väärtusi pidasid eesti noored demokraatliku ühiskonna väärtustena väheolulisteks.

Vene noorte väärtuste esikolmik on teise rõhuga. Kõige olulisemaks (18% vastustest) peeti teiste poolt arvestatud ja kaasatud olemist, järgnesid võrdsus seaduse ees (17%) ning ohutus ja julgeolek (13%). Täpselt kümme protsenti pidas tähtsaks veel privaatsust ja väljendusvabadust. Sarnaselt eesti noortega nimetati kõige vähem viimast nelja väärtust.

Sama valdkonna kohta paluti noortel nimetada omal valikul kolm kõige tähtsamat demokraatia tunnust. Eesti koolide õpilased nimetasid kõige sagedamini vabadusi: sõnavabadust, eneseväljendusvabadust, mõttevabadust. Samuti nimetati võrdõiguslikkust, inimõigusi, osalemist poliitikas, valimisi ja privaatsust. Neid, kes sellele küsimusele üldse ei vastanud, oli eesti õpilaste hulgas vaid 4%, vene õpilaste hulgas aga üllatavalt palju – 31%.

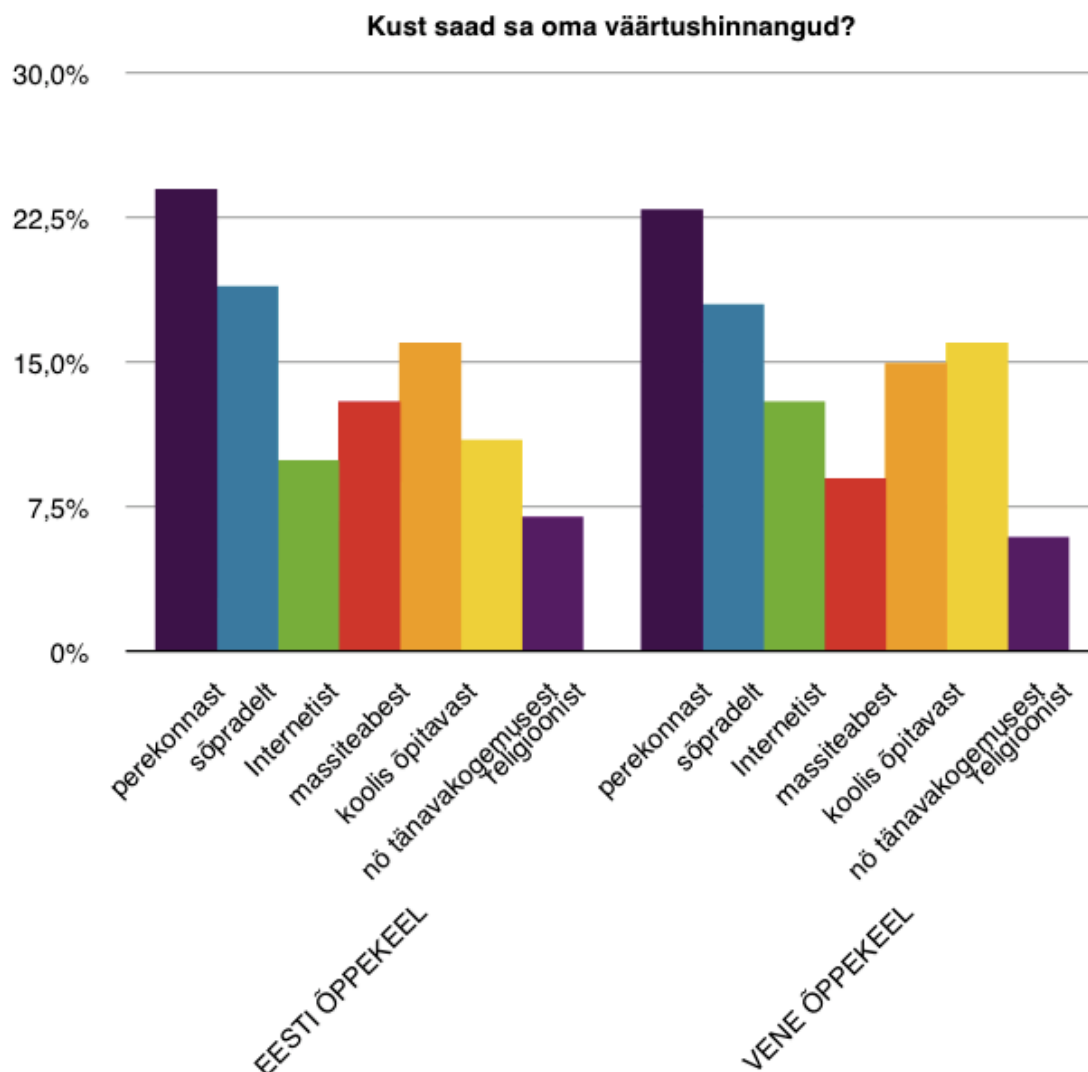
Vene noorte vastused olid sarnased. Eelkõige nimetasid nemadki sõnavabadust ning vabadustest veel tegevusvabadust ja valikuvabadust. Eesti õpilastega sarnaselt nimetati vabu valimisi ja võrdõiguslikkust.

3.6. Noorte hinnang erinevate faktorite osale nende väärtushinnangute ja sotsiaalsete oskuste kujundamisel

Küsimusele “Kust saad sa oma väärtushinnangud?” olid ette antud järgmised valikud: perekonnast, sõpradelt, internetist, massiteabest (TV, ajalehed ja ajakirjad, raadio), koolis õpitavast, nõ tänavakogemusest, religioonist. Nii eesti kui vene noored nimetasid esmaste väärtuste allikatena perekonda ja sõpru. Kõige viimane nimetatutest oli religioon. Ülejäänud allikate tähtsustamises oli väikeseid erinevusi. Eestlaste jaoks on meedia ja koolis õppimine veidi tähtsamad kui venelastele. Venelaste jaoks on jällegi internet ja n-õ tänavakogemus olulisemad kui eestlastele. Koolis õppimine kui väärtuste allikas pälvis eestlaste hulgas 16% vastanute poolt äramärkimist, venelastest 15%. (Olgu võrdlusena öeldud, et samad protsendid anti kooli osale ka USA Colorado osariigi õpilaste (16%) ja Aserbaidžaanist Bakuu õpilaste poolt (17%)).

Püüdes lasta noortel hinnata kooli rolli spetsiifilisemalt, oli esitatud küsimus “Kui sul on mõned järgmistest oskustest, siis märgi, mil määral on neid kujundanud koolis õppimine”. Eesti õpilaste poolt valiti 12 nimetusega loetelust kolmeks kooli poolt kõige rohkem kujundatud oskuseks koostööoskused, suhtlusoskused, enda võimete

määratlemine. Kõige madalamaks hinnati kooli rolli arvutioskuste, abipalumise oskuse ja konfliktide lahendamise oskuse kujundamisel.

Joonis 5. Eesti ja vene õppekeelga koolide õpilaste väärtuste kujundajad.

Vene õpilaste poolt nimetati kolme kõige olulisema kooli poolt kujundatud oskusena koostööoskusi, läbirääkimisoskusi ja enda võimete määratlemise oskust. Kõige madalamaks hindasid vene õpilased edu ja saavutuste üle rõõmu tundmise oskust, konfliktide lahendamise oskust, oskust küsida abi.

3.7. Noorte arusaam aktiivsest osalusest ühiskonnas

Noorte arusaama ühiskonnaelus osalemise olulisusest ja võimalikkusest hinnati avatud küsimusele “Kui sa sooviksid meie ühiskonnas midagi muuta, mis oleksid sinu arvates kolm kõige vajalikumat muutust?” antud vastuste põhjal. Võimalused sellele küsimusele vastamiseks olid praktiliselt piiratud. Samas osutus see küsimuseks, millele anti kõige vähem vastuseid. Üldse ei vastanud sellele küsimusele 20% eesti ja 28% vene õpilastest. Küsimusele vastanud eesti ja vene noorte ideed on laias laastus pigem erinevad kui sarnased.

Eesti noortel leidis kõige sagedamini mitmesuguseid kooli ja haridusega seonduvaid ideid alates haridussüsteemi muutmisest kuni üksikuid õppeaineid puudutavate

mõtteni (nt mitte vähendada emakeele tunde). Veel esines korduvalt soovi, et ühiskond oleks avatum, et loodushoiule pöörataks rohkem tähelepanu, et oleks rohkem sotsiaalseid garantiisid ning et inimesed oleksid võrdsemad. Toodi välja vajadus ühiskonda paremini integreerida ning ära hoida kuritegevust. Sooviti ausat poliitika-ajamist ning tolerantsust.

Vene noorte arvates võiks suurendada ühiskonna avatust ning taotleda inimestevahelist suuremat lugupidamist ja tolerantsust. Pidurdama peaks narkootikumide ja alkoholi tarbimist. Erinevalt eesti noortest esines vene noorte vastustes tähelepanuväärsel määral ütlusi, et meie ühiskonnas on kõik korras ja midagi muuta pole eriti tarvis.

4. Kokkuvõte

Noorte väärtushinnangute rahvusvahelise pilootprojekti kokkuvõtetesse esitatakse Eesti kohta koondandmed, mis loovad meie noortest üsna erineva pildi võrreldes sellega, mida näitavad eesti ja vene noorte andmed eraldi.

Suuremad erinevused on eesti ja vene noorte vaadetes Eesti ühiskonna mitmekultuurilisusele, hinnangutel Eesti elu-olule tervikuna, hinnangutel iseenda olukorrale ühiskonnas. Vene noorte poolt antud vastustest loeb välja nende jätkuvat diskomforti ja ebakindlust Eestis elades. Samas näitavad nad, et teadvustavad enda olukorda ning omavad ka tulevikuvisioni siin elamise jätkamiseks. Kui eesti noored võtavad oma praegust olukorda pigem loomuliku ja garanteerituna – nende mured on n-õ väiksemad, nende vaated ja ootused ühiskonnale on kollektiivsema iseloomuga –, siis vene noored tajuvad ühiskonnas enda suhtes ohtusid ja tõkkeid ning nende ootused ühiskonna suhtes on isiklikumat laadi.

Aktiivse osaluse alal võib näha Eestis elavate noorte tulevikusoove, tulevikunägemust ühiskonna ideaali kohta. Kui see nägemus on eesti ja vene noortel erinev, siis näitab see omakorda, kui keeruline on saavutada konsensust ja sidusust ka meie väikeses ühiskonnas.

Oodatust kesisemate teadmiste ja väljakujunemata hoiakute põhjusena saab näha koolihariduse kasutamata potentsiaali. 2009. aasta aprillis valminud kuue riigi hulgas ka Eestit käsitlevas rahvusvahelises uuringus “Divided Education, Civated Citizens? A comparative study of the effects of separate schooling on civil enculturation”, mis uurides enamuse ja vähemuse eraldi õpetamist erinevates riikides toob muude tõsiasjade kõrval esile nii vene õppekeelega koolide õpilaste kui õpetajate võõrandumise riigist.⁶ Ka käesoleva pilootküsitluse mitmeid andmeid võib seletada võõrandumisega.

Võõrandumise väljendus ja allikas on näiteks asjaolu, et ülalnimetatud uuringu andmeil kasutab 92,6% Eesti vene õppekeelega õpetajatest teistes riikides, st Venemaal välja antud õpikuid. Eriti sageli kasutavad Venemaa õpikuid ajalooõpetajad.⁷ Käesolevas pilootküsitluses ilmnenud eesti ja vene õppekeelega koolide õpilaste erinevad teadmised meie ühiskonna sotsiaalsest koosseisust ja mitmekultuurilisusest ning enda õiguste kaitstusest võivad olla seletatavad (vaatamata ühe ja sama riikliku õppekava järgi õppimisele) nõ erinevas haridusruumis toimuva õppega. Erineva haridusruumi loovad nii võõrandunud õpetajad kui võõramaised õpikud, aga kindlasti ka puudujäägid õppekavaarenduses.

---

⁶ Golubeva, M., Powell, S., Kazimzade, E., Nedelen, A. (2009). Divided Education, Civated Citizens? A comparative study of the effects of separate schooling on civil enculturation, p. 16.

⁷ *ibid*, p 24.

5. Soovitused

Tulemaks toime globaliseerivas mitmekultuurilises maailmas vajab iga noor väljakutsetele vastavat ettevalmistust. Vajaliku ettevalmistuse andmises on koolil täita spetsiifiline roll. Käesoleva pilootküsitluse andmetele tuginevalt võiks soovitada Haridus- ja teadusministeeriumil:

1. pöörata suuremat tähelepanu sellele, milliseid probleeme on nii eesti kui vene õppekeelega koolides mitmekultuurilises ühiskonnas elamiseks vajalike teadmiste ja oskuste kujundamisel riikliku õppekava ning ainekavade (eriti ühiskonnaõpetuse, ajaloo, emakeele, võõrkeele ja geograafia ainekava) täitmisega;
2. juhendada sotsiaalainete õpetamisel ja ühiskonna-alaste teadmiste ning oskuste kujundamisel nii üldhariduskoolis kui õpetajate põhi- ja täiendkoolitusel Euroopa Nõukogu EDC (*Education for Democratic Citizenship*) alaste dokumentide soovitustest;
3. kaasata õppekavaarendusse senisest palju avatumalt Eesti mitmekultuurilise ühiskonna erinevate rühmade esindajaid;
4. soodustada eesti ja vene õppekeelega koolide õpilaste ühist õppimist ning tegutsemist näiteks projektide jt vormides;
5. vaadata kriitiliselt üle “Eesti tegevuskava Haridus kõigile (Education for All - EFA)”, Tallinn – Tartu 2004 ning mõtestada selles lahti sotsiaalse sidususe alased sammud, mida haridussüsteemis on võimalik astuda ning võtta nimetatud dokument juhendamuseks;
6. soodustada ja toetada Eesti koolide mitmekultuurilisuse alaseid projekte ja koostööd teiste riikide koolidega;
7. kaasata noorte mitmekultuurilises ühiskonnas elamise teadmiste ja oskuste kujundamisse kodanikuühiskonna organisatsioone ja toetada neid vastavate tegevuste läbiviimisel.